

УДК 378.091:331.5(477.82)(045)

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оксенчук Т.В., Гузенко О.А.

Луцький педагогічний коледж

У статті розглянуто теоретико-практичні аспекти професійного самовизначення майбутніх педагогів. Проведено аналіз сучасних освітніх реформ, які детермінують процес фахової підготовки студентів педагогічних спеціальностей. Охарактеризовано пріоритетні напрямки діяльності закладів вищої освіти щодо професійного самовизначення випускників. Подано результати опитування студентів педагогічного коледжу щодо впливу педагогічної практики на їх професійне самовизначення. Окреслено соціально-економічні чинники, які визначають працевлаштування випускників вищих педагогічних закладів освіти. **Ключові слова:** професійне самовизначення, фахова підготовка педагогів, освітні реформи, діяльність закладу освіти, працевлаштування випускників.

Постановка проблеми. Сьогодні в усьому світовому просторі освіта перебуває у стані реформування. За даними ЮНЕСКО основними напрямками перетворення освітніх систем світової співдружності є: загальнопланетарний глобалізм і гуманізація освіти; культурознавча соціологізація та екологізація змісту навчання; міждисциплінарна інтеграція в технології освіти; орієнтація на її безперервність, розвивальні та громадянські функції. Основними тенденціями реформування української освіти є:

– Тенденції щодо **характеру** надання освітніх послуг: створення умов для задоволення освітніх та професійних потреб особистості, виховання у неї почуття власної гідності, свободи, загально-освітньої і професійної компетентності; підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня.

– Тенденції щодо організації **освітнього** процесу: перехід від інформативних та репродуктивних форм до інтерактивних стратегій, наукового пошуку, резервів самостійної роботи тих, хто навчається; стимулювання творчої та самостійної діяльності учнів, студентів; комп'ютеризація і технологізація навчання.

– Тенденції щодо **результативності** надання освітніх послуг: реалізація наступності між освітніми рівнями, закладом загальної середньої освіти та професійною діяльністю і післядипломною освітою; оцінка результату діяльності системи освіти на основі загальних вимог, тобто стандартів, уніфікованих незалежно від форми навчання [4].

Ці реформи також є детермінантами фахової підготовки майбутніх працівників освіти, а також важливим чинником професійного самовизначення майбутніх спеціалістів. З однієї сторони, інновації сприяють осучасненню змістового, методичного та процесуального компонентів освітнього процесу, з іншої – висувають нові вимоги перед педагогами, зокрема щодо їх професійної мобільності, гнучкості, критичного мислення, креативності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі, інформаційних ресурсах поняття «самовизначення» трактується з таких позицій: самовизначення особистісне, соціальне, життєве, професійне, моральне, сімейне, релігійне тощо. Ця науково-педагогічна

категорія розглядається як: встановлення людиною власних особливостей, можливостей, здібностей; вибір критеріїв, норм оцінювання себе; складний процес саморозвитку [2]. Особистісне та професійне самовизначення розкриваються як взаємопов'язані структурні елементи загального самовизначення особистості [5]. Проблема професійного самовизначення аналізується у психолого-педагогічній науці в таких аспектах:

– складний динамічний процес орієнтації особистості у трудовому середовищі, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала (Є. Кучеренко, В. Синякова);

– здатність знаходити, визначати своє місце у професійній діяльності, результат профорієнтаційної роботи в школі (Н. Захаров, В. Симоненко);

– соціально обумовлений вибір професії, механізм професійної адаптації сучасної молоді в соціальній системі (В. Магун, І. Мартинюк, Л. Сокур'янська, Ю. Чернецький, С. Щудло) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на підвищення останнім часом інтересу до цього феномену в науково-педагогічному середовищі, проблема професійного самовизначення майбутніх педагогів в умовах сучасних освітніх реформ залишається однією із дискусійних і вимагає подальшого вивчення. У цьому контексті актуальним залишається питання визначення пріоритетних напрямків у діяльності закладу освіти для професійного самовизначення студентів, дослідження впливу педагогічної практики на професійне самовизначення майбутніх педагогів.

Мета статті: охарактеризувати пріоритетні напрямки діяльності закладу вищої освіти для професійного самовизначення студентів, дослідити впливу педагогічної практики на професійне самовизначення майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Професійне самовизначення особистості здійснюється протягом її життя: початком є первинна актуалізація професійного вибору у дошкільному віці, продовженням – формування ціннісних професійних орієнтацій у процесі здобуття повної (базової) загальної середньої освіти, наступний етап – безпосередній вибір професії, далі – сам процес професійного навчання, завершальним етапом є професійна адаптація молодого спеціаліста.

Професійне самовизначення студента – це усвідомлений процес, зумовлений впливом багатьох чинників: мікросоціумом, власними інтересами і здібностями, потребою обраної професії на ринку праці, наявністю особистісних життєвих пріоритетів, матеріальним забезпеченням сім'ї, успішністю студента у навчанні тощо. Одним із домінуючих чинників є якість послуг, які надає заклад вищої освіти. Окреслимо пріоритетні напрямки у діяльності закладу освіти для професійного самовизначення студентів.

Моніторинг ринку освітніх послуг. Цей напрям передбачає вивчення провідних тенденцій розвитку освітньої сфери, на основі чого вироблення стратегій щодо організації, змісту, науково-методичного супроводу підготовки фахівців.

Приєднанням (з травня 2005 року) до Болонської угоди Україна підтвердила бажання і готовність до інтеграції в освітній та науковий простір Європи, у зв'язку з чим активно здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Це підвищує можливості професійного самовизначення майбутніх фахівців, оскільки забезпечує мобільність студентів, стимулює до прагнення здобути якісну освіту, щоб конкурувати на всесвітньому ринку праці. В Україні здійснено важливі кроки для оптимізації системи професійної освіти:

1. Зроблено акцент на запровадженні дуальної освіти у закладах професійно-технічної та вищої освіти. Затверджено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Розпочато в окремих освітніх установах використання елементів дуальної форми навчання.

2. Пріоритетна роль відводиться поєднанню формальної, неформальної та інформальної видів освіти, створенню умов для самоорганізації навчання студентів, широкого запровадження онлайн-курсів, короткотермінових семінарів, практикумів, тренінгових занять тощо.

3. Звертається увага на підвищенні медіаграмотності студентської молоді: розроблено засоби навчального призначення, запроваджуються всеукраїнські проекти з медіаосвіти, проведено навчання тренерів тощо.

4. Розпочато курс на автономію та саморегуляцію закладів вищої освіти, зокрема, на визначення кадрової політики, розробку освітніх програм, формування структурних підрозділів, надання платних послуг тощо.

5. Розширено можливості для навчання студентів за кордоном по обміну. Програми обміну підтримують талановитих студентів, надають можливість майбутнім лідерам удосконалювати знання іноземної мови, вивчати культуру і традиції інших країн.

6. Піднімається питання про академічну доброчесність, як визначальну характеристику підвищення якості освітнього процесу, наукової діяльності.

7. Визначено стратегічні напрями діяльності Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти.

Разом з тим, вища освіта України, потребує розробки конкретних механізмів запровадження інновацій, оновлення інструктивно-нормативної бази, прогнозування чітких результатів проведення реформ.

Функціонування закладів вищої педагогічної освіти, як осередків фахової підготовки працівників освітньої галузі, базується на прогнозуванні та задоволенні потреб суспільства у зазначених кадрах; забезпеченні конкурентоспроможності випускників, періодичному оновленні і взаємоузгодженні змісту підготовки спеціалістів, підвищенні відповідальності педагогічних працівників за якість професійної діяльності, опануванні педагогічними працівниками інноваційних технологій.

Налагодження системи профорієнтаційної роботи. Авторитет закладу вищої освіти впливає на професійне самовизначення його студентів. З одного боку, заклад освіти прагне до популярності серед абітурієнтів як споживачів освітніх послуг. З другого – найкращою гарантією такої популярності є конкурентоспроможність випускників з точки зору роботодавців як споживачів відповідних професійних знань та умінь. Конкуренція серед закладів вищої освіти щодо залучення абітурієнтів загострюється, престиж освітньої установи визначається професійними компетентностями випускників, а також можливостями їх подальшого працевлаштування.

Науково-методичний супровід фахової підготовки студентів – це важливий напрям професійного самовизначення майбутніх фахівців. Ми його розглядаємо з одного боку як сукупність різноманітних форм, технологій, підходів, процедур, заходів, що забезпечують допомогу студентам у професійному самовизначенні, з іншого – як науково-методичне наставництво викладачів, які слугують прикладом для самовдосконалення молодих спеціалістів. До прикладу, предметом дисертаційних досліджень викладачів закладів вищої освіти є проблеми, включені до всеукраїнських фундаментальних і прикладних досліджень. Це означає, що вищі освітні установи є базою для проведення експериментальної роботи, апробації та впровадження нововведень, використання розроблених науково-методичних матеріалів.

Науково-дослідницька робота викладачів є стимулом для студентів. Вона сприяє розвитку творчого мислення, індивідуальних здібностей, дослідницьких навичок у майбутніх педагогів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування при вирішенні поставлених завдань. В цілому науково-дослідницька робота студентів у закладі вищої освіти здійснюється за двома напрямками: 1) у структурі освітнього процесу – це написання студентських наукових робіт, виконання практичних, самостійних, індивідуальних завдань, підготовка до семінарських занять); 2) за рамками освітнього процесу, тобто участь у наукових конференціях, семінарах, дебатних іграх, конкурсах науково-дослідницьких робіт, засіданнях наукового товариства тощо).

Разом з тим, важливу роль у здійсненні супроводу відіграє наявність навчально-методичної бази у закладі вищої освіти: інтерактивні комплекси навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, електронні засоби навчального призначення, друкована продукція викладачів тощо.

Організація виробничого навчання студентів. Велике значення у професійному самовизначенні студентів є набуття ними першого педагогіч-

ного досвіду. Педагогічна практика ґрунтується на професійних знаннях, спирається на певний теоретичний фундамент, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності. Педагогічна практика слугує сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою самостійною діяльністю в закладі освіти. Результатом виробничого навчання є не лише отримання і поглиблення знань, засвоєння окремих професійних умінь, але й формування особистості майбутніх педагогів, зміна їх внутрішнього світу, психології поведінки, розроблення основ індивідуального стилю діяльності із яскраво вираженою рефлексією.

За даними опитування студентів Луцького педагогічного коледжу (249 осіб) 34% вважають, що на їх формування як майбутнього педагога в більшій мірі впливає педагогічна практика, 30% – діяльність викладачів, 25% – загальна атмосфера в коледжі, 6% – науково-матеріальна база, 5% – зміст навчального матеріалу. Наведемо приклади окремих висловлювань студентів: Викладачі всіляко допомагають визначитись студентам, у будь-якому випадку йдуть їм на зустріч. Тут можна остаточно зрозуміти, чи створена людина бути педагогом, чи вступ у коледж – це хибне рішення. Але я вважаю, що більшість студентів для стануть гарними вчителями, для цього створені всі умови». «Атмосфера в коледжі дуже приємна. Я дуже багато нового дізнаюсь про свою майбутню професію, відчуваю, що це та сама професія, яка мені потрібна».

Професійному самовизначенню спрямованості студентів (як вибірковому ставленню їх до дійсності) сприяє з'ясування ними власних життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій. Майбутні фахівці відповідають собі на запитання: «В якій діяльності вважаю себе знавцем? Які блага хочу мати і яке становище хочу посісти у суспільстві?». У своїх міні творах вони частково розкрили свої думки: «Я вважаю, що бути вчителем – це не робота, за яку отримують платню, а це стиль життя, це прагнення навчити маленьку людину тому, чого вона не знає, навчити жити у суспільстві, люби-

ти життя, оточуючих, цінувати те, що приносить добро. Вірю, що вчителем треба народитись, а не стати». «Я себе не можу уявити в ролі вчителя, можливо практика в школі все змінить?». «Я рада, що навчаюсь в цьому коледжі, набуваю досвіду, вивчаю різні науки. Пізніше спробую все передати дітям з великою любов'ю».

Моніторинг працевлаштування випускників – ще один важливий напрям, який яскраво ілюструє результативність професійного самовизначення молодих фахівців. Складовими моніторингу є: щорічний збір та аналіз даних; узагальнення отриманих результатів; прогнозування затребуваності спеціалістів педагогічного фаху на ринку праці.

На працевлаштування випускників закладів педагогічної освіти впливає ряд чинників, зокрема: заробітна плата фахівців освітньої галузі, інноваційні процеси, які відбуваються в освітній сфері, матеріально-технічне забезпечення освітніх установ, соціальний захист педагогічних працівників. Разом з тим, зауважимо, що, наприклад, за останні роки збільшилась кількість звернень від керівників закладів загальної середньої та дошкільної освіти з проханнями заповнити наявні вакансії педагогічних працівників молодими фахівцями, які закінчили Луцький педагогічний коледж або можуть поєднувати навчання в коледжі і роботу. Це свідчить про затребуваність випускників цієї освітньої установи на ринку праці.

Висновки. Професійне самовизначення майбутніх фахівців – це одна із актуальних проблем сучасної психолого-педагогічної науки та практики вищої школи. Сьогодні, на етапі проведення ряду освітніх реформ у нашій державі, доцільним є налагодження планомірної, систематичної діяльності педагогічних закладів, спрямованої на моніторинг ринку освітніх послуг, налагодження системи профорієнтаційної роботи, науково-методичний супровід фахової підготовки студентів, ефективну організацію виробничого навчання студентів, вивчення результатів працевлаштування випускників. Це дозволить оптимізувати процес професійного самовизначення студентів, підвищити конкурентоздатність молодих спеціалістів.

Список літератури:

1. Волкова М.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2001. – 576 с.
2. Захаров Н.Н., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация школьников. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.
3. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>.
4. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
5. Синякова В.Б. Професійне самовизначення особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIJNE_SAMOVIZNACHENNJA_OSIBISTOSTI/.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д.А. Леонтьева; вст. ст. Д.А. Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Оксенчук Т.В., Гузенко Е.А.
Луцкий педагогический колледж

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ЗАВЕДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены теоретико-практические аспекты профессионального самоопределения будущих педагогов. Проведен анализ современных образовательных реформ, которые детерминируют процесс профессиональной подготовки студентов педагогических специальностей. Охарактеризованы приоритетные направления деятельности высших учебных заведений по профессиональному самоопределению выпускников. Представлены результаты опроса студентов педагогического колледжа про влияние педагогической практики на их профессиональное самоопределение. Определены социально-экономические факторы, которые определяют трудоустройство выпускников высших педагогических учебных заведений.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профессиональная подготовка педагогов, образовательные реформы, деятельность учебного заведения, трудоустройство выпускников.

Oksenchuk T.V., Huzenko O.A.
Lutsk Pedagogical College

PROFESSIONAL SELF-DEFINITION OF FUTURE TEACHERS IN TERMS OF THE MODERN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Summary

The article deals with theoretical and practical aspects of professional self-determination of future teachers. The analysis of modern educational reforms, which determines the process of professional training of pedagogical specialties students, is carried out. The priority directions of higher education institutions work according to professional self-determination of graduate students are characterized. The results of the survey of pedagogical college students regarding to the influence of pedagogical practice on their professional self-determination are presented. The socio-economic factors, which determine the employment of graduate students of higher education institutions are outlined.

Keywords: professional self-determination, professional training of teachers, educational reforms, activity of the educational institution, employment of graduate students.